

ANTROPOLOGICKÝ ROZBOR ŽÁROVÝCH HROBŮ Z TURNOVA Z POLOHY „V ZÁTIŠÍ“

Vítězslav Kuželka

V roce 2004 byly na polykulturní lokalitě narušené výstavbou prodejny Lidl (podrobně *Prostředník – Bláhová-Sklenářová 2008*) odkryty mj. žárové hroby z pozdní doby bronzové až doby halštatské. Obsah žárových hrobů byl zkoumán obvyklou technikou (*Dokládá 1999*) podle jednotlivých sáčků z archeologického výzkumu, předaných Muzeem Českého ráje, aby bylo možno postihnout i rozdíly v pohřbívání jedinců v rámci jednotlivých hrobů.¹

Sáček č. 71

Sběr z povrchu při začišťování objektu č. 95 ž. h.: Malé množství středních a drobných zlomků spálených kostí křídové barvy z diafýz dlouhých kostí končetin a mozkovny juvenilního (15–20 let) nebo dospělého jedince.

Sáček č. 72

Sběr z povrchu při začišťování objektu č. 95 ž. h.: Několik středních zlomků spálených kostí křídové barvy z diafýz dlouhých kostí končetin juvenilního (15–20 let) nebo dospělého jedince.

Sáček č. 75

Obj. č. 95 ž. h. nádoba C: Malé množství středních až drobných zlomků kostí z mozkovny a diafýz dlouhých kostí končetin křídové barvy. Pohřeb juvenilního (15–20 let) nebo dospělého jedince. Zachované úseky lebečních švů jsou volné, takže by mohlo jít spíše o mladšího jedince.

Sáček č. 76

Obj. č. 95 ž. h. Nádoba D: Malé množství středních až drobných zlomků kostí z mozkovny a diafýz dlouhých kostí končetin křídové barvy. Pohřeb juvenilního (15–20 let) nebo dospělého jedince. Zachované úseky lebečních švů jsou volné, takže by mohlo jít spíše o mladšího jedince. Identifikovány byly též dva úlomky kosti skalní.

Sáček č. 85

Sběr při začišťování obj. č. 97 ž. h.: Několik středních zlomků spálených kostí křídové barvy z diafýz dlouhých kostí končetin juvenilního (15–20 let) nebo dospělého jedince. Kostí jsou spíše robustní.

Sáček č. 111

Obj. č. 97 ž. h.: Několik velkých, jinak střední až drobné zlomky spálených kostí z diafýz dlouhých kostí končetin křídové barvy. Juvenilní (15–20 let) až dospělý jedinec.

Sáček č. 112

Obj. č. 52 ž. h. sběr na povrchu: Několik drobných zlomků spálených kostí z dlouhých kostí končetin.

Sáček č. 116

Obj. č. 91 ž. h. sv. pol. (20–40 cm): Velký zlomek žebra a velmi drobné zlomky jiných spálených kostí křídové barvy. Pravděpodobně pohřeb dítěte.

Sáček č. 131

Obj. č. 52 ž. h. Sběr na povrchu při začišťování: Drobný úlomek křídově spálené kosti

Sáček č. 137

Obj. č. 52 ž. h.: Střední zlomek křídově spálené kosti z dlouhé kosti končetiny velmi pravděpodobně lidský.

Sáček č. 138

Obj. č. 52 ž. h.: Bez kostí.

Sáček č. 147

Obj. č. 98 ž. h.: Jeden střední zlomek spálené kosti, pravděpodobně lidské.

---

¹ Výzkum byl realizován v rámci Výzkumného záměru MK 0002327201.

Sáček č. 155

Obj. č. 102 ž. h.: Větší množství velkých, středních i drobných zlomků kostí převážně z dlouhých kostí končetin a mozkovny. Část šípového švu je ještě nesrostlá. Pohřeb juvenilního (15–20 let) až adultního jedince (20–40 let).

Sáček č. 156

Obj. č. 102 ž. h. nádoba č. 1 a č. 2: Tři velmi drobné zlomky spálených kostí, pravděpodobně lidských.

Sáček č. 157

Obj. č. 91 ž. h.: Větší množství velkých, středních a drobných zlomků křídově spálených kostí. Velké zlomky jsou především z dlouhých kostí končetin, dají se rozpoznat zlomky loketní a stehenní kosti. Dále jsou zde dva zlomky z pánve, a to okraj jámy kyčelního kloubu a část sedacího zářezu. Také je zde pravá polovina atlasu. Na jednom zlomku nártní kosti je přirostlá epifýza. Pohřeb dospělého jedince.

Sáček č. 158

Obj. č. 91 ž. h. 20–40 cm: Větší množství velkých, středních a drobných zlomků křídově spálených kostí z diafýz a mozkovny. Zlomek levého okraje očníce je ostrý a nadoboční oblouk je pravděpodobně slabě vytvořen. Některé zachované úseky lebečních švů jsou ještě nesrostlé. Pohřeb juvenilního až mladšího dospělého jedince (žena?).

Sáček č. 159

Obj. č. 91 ž. h.: Několik velmi drobných zlomků křídově spálených kostí z diafýz dlouhých kostí končetin. Pohřeb dítěte?

Sáček č. 160

Obj. č. 106 ž. h. nádoba č. 2: Bez kostí.

Sáček č. 161

Obj. č. 106 ž. h. (nádoba č. 3 zvlášť): Menší množství velkých, středních a drobných zlomků lidských spálených kostí z mozkovny, žeber a dlouhých kostí končetin. Zlomky mozkovny nejsou spáleny stejnoměrně, na křídovitých úlomcích jsou jen zuhelnatělé okrsky. Hlavička jednoho žebra je již přirostlá, stejně jako epifýza jedné dlouhé kosti. Pohřeb dospělé osoby.

Sáček č. 162

Obj. č. 106 ž. h.: Tři drobné zlomky diafýz dlouhých kostí velmi pravděpodobně lidských.

Sáček č. 164

Obj. č. 53 ž. h. Sběr z povrchu při začišťování: Zlomek z diafýzy dlouhé kosti končetin okrové barvy pravděpodobně nespálený a zvířecí.

Sáček č. 169

Obj. č. 117 ž. h.: Několik velmi drobných zlomků křídově spálených kostí, převážně z dlouhých kostí končetin. Pohřeb juvenilního až dospělého jedince.

Sáček č. 171

Obj. č. 109 ž. h. sběr z povrchu při začišťování: Pět drobných zlomků křídově spálených kostí z diafýz dlouhých kostí končetin. Pohřeb juvenilního až dospělého jedince?

Sáček č. 172

Obj. č. 104 ž. h.: Větší množství středních a drobných zlomků křídově spálených kostí převážně z mozkovny, žeber a dlouhých kostí končetin. Část zlomků mozkovny je z týlní kosti. Na předním okraji zlomku těla obratle je již přirostlá epifýza. Pohřeb dospělého jedince. Velikost hlavičky první nártní kosti svědčí spíše pro mužské pohlaví.

Sáček č. 176

Obj. č. 99 ž. h.: Větší množství středních a drobných zlomků křídově spálených kostí převážně z dlouhých kostí končetin, několik zlomků mozkovny. Pohřeb juvenilního až dospělého jedince.

Sáček č. 190

Obj. č. 91 ž. h.: Menší množství středních i drobných úlomků křídovitě spálených kostí z mozkovny a z dlouhých kostí končetin. Kostí jsou velmi gracilní. Zachované úseky lebečních švů jsou volné. Hlavička článku prstu ruky je přirostlá. Dospělý jedinec.

Sáček č. 191

Obj. č. 91 ž. h.: Menší množství velkých, středních i drobných úlomků křídovitě spálených kostí z mozkovny a z dlouhých kostí končetin. Velký zlomek mozkovny je z týlní kosti. Kloubní plocha na hlavičce kosti vřetení je hladká. Na jedné kosti je přirostlá epifýza. Pohřeb dospělého jedince.

Sáček č. 192

Obj. č. 91 ž. h.: Velmi malé množství drobných úlomků převážně z dlouhých kostí končetin. Dva úlomky jsou z kloubních ploch větších kostí (kost stehenní?). Pohřeb dítěte?

Sáček č. 193

Obj. č. 91 ž. h.: Velmi malé množství středních a drobných úlomků křídově spálených kostí převážně z dlouhých kostí končetin. Dva úlomky jsou z mozkovny. Pohřeb juvenilního až dospělého jedince.

Sáček č. 194

Obj. č. 54 ž. h.: Malé množství středních a drobných zlomků a několik velkých zlomků spálených kostí křídové barvy převážně z diafýz dlouhých kostí končetin. Lze rozlišit ušní labyrint z kosti skalní. Pohřeb juvenilního až dospělého jedince. Zlomky nádoby.

Sáček č. 196

Obj. č. 55 ž. h.: Malé množství středních zlomků křídově spálených kostí z dlouhých kostí končetin a mozkovny. Některé úseky švů jsou ještě nesrostlé. Kostí jsou spíše gracilní. Tři střední zlomky keramiky. Pohřeb juvenilního (15–20 let) nebo dospělého jedince.

Sáček č. 197

Obj. č. 55 ž. h.: Větší množství křídově spálených drobných zlomků mozkovny a diafýz dlouhých kostí končetin. Pohřeb většího dítěte.

Sáček č. 198

Obj. č. 55 ž. h.: Několik středních a jeden velký zlomek spálených kostí okrové barvy z diafýz dlouhých kostí končetin a jeden zlomek z lebky (týlní kost?) juvenilního (15–20 let) nebo dospělého jedince.

Sáček č. 199

Obj. č. 108 ž. h.: Několik středních a větší množství drobných zlomků spálených kostí křídové barvy z diafýz dlouhých kostí končetin juvenilního (15–20 let) nebo dospělého jedince.

Sáček č. 200

Obj. č. 108 ž. h. nádoba č. 1: Několik velmi drobných zlomků křídově spálených kostí asi do velikosti 1 mm.

Sáček č. 202

Obj. č. 109 ž. h. nádoby č. 1 a 2: Několik velmi drobných zlomků křídově spálených kostí, pravděpodobně lidských.

Sáček č. 203a

Obj. č. 109 ž. h.: Velmi nepatrné zlomečky kostí, pravděpodobně lidských.

Sáček č. 203b

Obj. č. 109 ž. h.: Malé množství středních a drobných zlomků spálených lidských kostí z diafýz dlouhých kostí končetin. Kostí jsou spíše gracilní. Pohřeb juvenilního (15–20 let) až dospělého jedince.

Sáček č. 204

Obj. č. 107 ž. h.: Bez kostí.

Sáček č. 210

Obj. č. 103 ž. h.: Malé množství středních a drobných zlomků křídově spálených kostí z juvenilního (15–20 let) až dospělého jedince.

Sáček č. 211

Obj. č. 122 ž. h.: Několik velmi drobných zlomků spálených lidských kostí z dlouhých kostí končetin. Pravděpodobně pohřeb malého dítěte.

Sáček č. 212

Obj. č. 121 ž. h.: Bez kostí.

Sáček č. 213

Obj. č. 100 ž. h.: Větší množství velkých, středních i drobných zlomků křídovitě spálených lidských kostí. Převažují zlomky z diafýz dlouhých kostí končetin, jsou zde také zlomky mozkovny. Dva zlomky jsou z dolní čelisti. Pohřeb juvenilního (15–20 let) až dospělého jedince. Kostí jsou spíše robustní. Zlomek obratle?

Sáček č. 214

Obj. č. 100 ž. h.: Několik středních i drobných úlomků z diafýz dlouhých kostí křídové barvy. Juvenilní až dospělý jedinec.

Sáček bez č.

Obj. č. 52 ž. h.: Větší množství středních až drobných zlomků křídově spálených zlomků z diafýz dlouhých kostí. Pohřeb juvenilního až dospělého jedince.

ZÁVĚR ANTROPOLOGICKÉHO ROZBORU

Na základě antropologického rozboru lze z této lokality identifikovat 17 žárových pohřbů. U objektu č. 53 nejde zřejmě o žárový hrob ale o samostatný zlomek nespálené zvířecí kosti z kulturní vrstvy. V obsahu žárových hrobů č. 107 a 121 se žádné kosti nenacházely. Z žárového hrobu č. 98 pochází pouze jeden střední zlomek spálené kosti, z kterého nelze nic určit, ale podle jeho charakteru se také velmi pravděpodobně jedná o lidskou kost. V žárových hrobech č. 52, 54, 95, 97, 99, 100, 102, 103, 104, 106, 108, 109, 117 byly zřejmě pohřbeni juvenilní (15–20 let) nebo dospělí jedinci. Bližší určení věku je u žárových hrobů velmi obtížné, ale v případě hrobů č. 104 a 106 se podařilo zjistit, že zde byly pochovány již dospělé osoby. V žárovém hrobě č. 102 byl pochován jedinec ve věkovém rozmezí 15–40 let. Malé dítě do sedmi let bylo pravděpodobně pohřbeno v žárovém hrobě č. 122. U žárových hrobů č. 55 a 91 jde vlastně o dvojhroby, protože se v nich nacházejí jak kosti juvenilní až dospělé osoby, tak kosti dítěte. V hrobě č. 55 se nacházejí kosti juvenilního nebo mladšího jedince (sáčky 196 a 198) a také kosti pravděpodobně většího dítěte (nad 7 let). V hrobě č. 91 jsou jednak spálené kosti dítěte neurčitelného věku (sáčky č. 116, 159 a 192), jednak nejméně jedné dospělé osoby mladšího věku (sáčky č. 157, 158, 190, 191, 193), u které například okraj očníce svědčí spíše pro ženské pohlaví. Nedá se ale zcela vyloučit, že všechny kosti ze zmíněných sáčků nepocházejí jen z této jedné osoby.

Z charakteru zlomků kostí je možné získat i některé informace o způsobu provedení kremace. Křídovité spálení zlomků se zvonivým zvukem při jejich kontaktu, jakým byla spálena většina zachovaných zlomků kostí, předpokládá křemáči teplotu kolem 800 °C. Drtivá většina zlomků kostí byla spálena zcela rovnoměrně, pouze na zlomcích ze žárového hrobu č. 106 můžeme na zlomcích mozkovny vidět i okrsky méně dokonalého spálení kosti, které vzniká při nižší teplotě, a tak můžeme předpokládat, že v tomto případě patřičný žár nedosahoval až k hlavě. Prakticky ve všech hrobech se nacházely zlomky kostí různých velikostí, velké, střední i malé, a nelze říci, že by jeden typ zlomků převažoval. To by snad mohlo svědčit o pečlivějším vybírání lidských pozůstatků ze žároviště. V hrobech, kde bylo více nádob, byly zlomky kostí rozděleny stejnoměrně, v každé nádobě se nacházely jak pozůstatky lebky, tak dlouhých kostí končetin i jiných kostí. Nápadná je jen absence zubů, jejíž interpretace je ale obtížná a vyžaduje si další rozbor z podobných archeologických lokalit.

LITERATURA

- Dokládal, M. 1999: Morfologie spálených kostí. Význam pro identifikaci osob. Acta facultatis medicae Universitatis Brunnnensis Masarykianae, Opuscula anthropologica 113. Brno.
- Prostředník, J. – Bláhová-Sklenářová, Z. 2008: Záchraný výzkum polykulturní lokality v Turnově při stavbě prodejny Lidl v roce 2004, Archeologie ve středních Čechách 12, 319–378.

ANTHROPOLOGICAL ANALYSIS OF CREMATION GRAVES FROM TURNOV - "V ZÁTIŠÍ"

According to anthropological analysis, 17 cremation burials of the people of the Lusatian culture (predominantly HaB, partly perhaps already the beginning of HaC) can be identified at this site. In cremation graves Nos. 52, 54, 95, 97, 99, 100, 102, 103, 104, 106, 108, 109, 117 there were probably buried juvenile (15–20 years) or adult individuals. A more precise determination of the age is very difficult in the case of cremation graves, but in the case of graves Nos. 104 and 106, it was possible to ascertain that adults were buried here. A person of the age of 15–40 years was buried in cremation grave No. 102. A little child, younger than seven years, was probably deceased in cremation grave No. 122. Cremation graves No. 55 and 91 were actually double graves, for bones of a juvenile or adult person were found there, together with bones of a child. In grave 55, bones of a juvenile or younger individual were found together with bones of a (probably) older child

Tab. 1. Turnov, „V Zátíší“. Přehledná tabulka jednotlivých žárových hrobů

Žárový hrob (objekt)	Sáčky	Určení	Poznámky
52	samostatně bez č., 112, 131, 137, 138	juv.–dosp.	
53	164	nespálená zvířecí kost?	
54	194	juv.–dosp.	
55	196, 197, 198	dvojhrob nebo superpozice dvou hrobů, juv. – dosp. a dítě (197)	
91	116, 157, 158, 159, 190, 191, 192, 193	dvojhrob nebo superpozice dvou hrobů dítě (116, 159, 192) a dosp. jedinec - žena?	
95	71, 72, 75, 76,	juv. (15–20 let) až dosp., mladší?	nádoba C a D asi se stejným jedincem
97	85, 111	juv. (15–20 let) až dosp., robustní	
98	147,	neurčeno	
99	176	juv. (15–20 let) až dosp.	
100	213, 214	juv. (15–20 let) až dosp., robustní	
102	155, 156	juv. (15–20 let) až adult. (20–40 let)	
103	210	juv. (15–20 let) až dosp.	
104	172	dosp.	muž?
106	160, 161, 162	dosp.	
107	204	bez kostí	
108	199, 200	juv. (15–20 let) až dosp.,	
109	171, 202, 203a, b	juv. (15–20 let) až dosp.	
117	169a, 169b	juv. (15–20 let) až dosp.	
121	212	bez kostí	
122	211	malé dítě?	

(above 7 years). In grave 91, there were not only bones of a child of an undeterminable age, but also of at least one younger adult person where e.g. the edge of the eye socket bears testimony to the female gender.

The chalky burning of the fragments shows evidence of a cremation temperature reaching about 800 °C. The overwhelming majority of the fragments were burnt completely equally, just the braincase fragments from cremation grave No. 106 contain also areas with less perfect burning of the bone that arise at lower temperatures and we can therefore assume that in this case, sufficient heat did not reach the head. Practically all graves contained bone fragments of different sizes: large, middle-sized and small, which could attest to careful removal of human remains from the fireplace. In graves that contained more vessels, bone fragments were distributed equally; in each vessel, there were remains of the skull, as well as of long bones and of other bones.